

מה נשתנה צום עשרה מטבת מכל הצומות?

מבוא

מלאכים ב' / פרק כ"ה - (א) ויהי בשנת התשיעית למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש בא נבכדנאצר מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלם ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב:

ספר זכריה פרק ח - (יח) ויהי דבר יקוק צבאות אלי לאמר: (יט) כה אמר יקוק צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו:

מסכת ראש-השנה י"ח, עמוד א' - עמוד ב' - מאי דכתיב [זכריה ח] צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה" = קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות.

1) האם אסור להתענות בשבת

<p>משנה בתענית ג/ט' - על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפוה נכרים, או נהר, ועל ספינה המיטרפת בים.</p> <p>שולחן ערוך שם ד-ה- מותר להתענות בו תענית חלום די שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת... וי"א מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע, יתענה מחצי היום עד חצי הלילה... י"א שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראהו תלת זימני. וי"א שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע. והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל שלשה חלומות מתענים בשבת, ואלו הן: הרואה ס"ת שנשרף, או יוה"כ בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו; וי"א הרואה יוה"כ אפילו שלא בשעת נעילה; וי"א הרואה שקורא בתורה; וי"א הרואה שנושא אשה. והא דרואה שיניו שנפלו דוקא שיניו, אבל הרואה לחייו שנשרו, חלום טוב הוא דמתו היועצים עליו רעה ונ"ל שהחלומות שאמרו בפרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת.</p> <p>הרמ"א [שם בדבר תענית על יארציט] - הגה: ואין נוהגין כן, אלא אין מתענין כלל; וכן בשאר ימים שאין בהם תחנון.</p>	<p>הרמב"ם, הלכות שבת, ל"ז'ב - אסור להתענות ולזעוק ולהתחנן ולבקש רחמים בשבת. ואפילו בצרה מן הצרות שצבור מתענין ומתריעין עליהן = אין מתענין ולא מתריעין בשבת ולא בימים טובים.</p> <p>שולחן ערוך או"ח רפ"ח/א אסור להתענות בשבת עד ו' שעות.</p> <p>בה"ל [שם] - ... יש דעות בפוסקים אם הוא רק מדברי קבלה מדכתיב "וקראת לשבת ענג" או הוא מדאורייתא מדכתיב "אכלוהו היום".</p> <p>ת' הרשב"א [תרי"ד] - ע"פ הרמ"י [שבועות א/א] "הנשבע שיתענה בשבתות וי"ט הרי זה שבועת שוא ככל הנשבע לבטל את המצוה... משמע שהוא מהתורה. ט"ז [תרי"ב/ב] - סעודות שבת הרי הן מהתורה [בניגוד לתוס' שבת קי"ז]:</p> <p>שולחן ערוך או"ח תקס"ח/ט - אם אירע יום מיתת אביו בשבת או בר"ח, ידחה למחר.</p>
---	--

2) האם שונה י' בטבת?

הב"י, או"ח, סימן תק"נ/ג ד"ה "ואם חלו בשבת נדחין עד אחר השבת"

<p>וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל ד' א) ["ויהי דבר יקוק אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם כתוב כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם] בעצם היום הזה; כמו ביוה"כ, ולא ידעתי מנין לו זה. וכ"כ א"ר בשם כנה"ג בשם ספר תקון יששכר בשם תשובות הגאונים</p>	<p>דמגילה (ה)... ותשעה באב... מאחרין ולא מקדימין, ופירש רש"י והוא הדין לשבעה עשר בתמוז ולעשרה בטבת, ... וגם הרמב"ם (שם) כתב אחד מארבעה צומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת... וכתב הרב המגיד... תשעה באב מאחרין ולא מקדימין משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן (שם) וממילא דה"ה לשאר תעניות.</p> <p>שולחן ערוך או"ח, תקמ"ט/א - חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם.</p>
---	---

תשובה # 1) לא עובר על איסור תענית

אור שמח על הרמ"א [תענית ה/ח] **בשם המבי"ט ב"קריית ספר" -**... דבשבת מעת לעת לילה יום אסור מה"ת להתענות, אבל ביום בלבד אינו אסור מה"ת ולכן מותר להתענות תענית חלום בשבת... דמש"ה רצה רבי לעקור רק ת"ב שחל בשבת ולא י"ז בתמוז הקודמו דחל ג"כ בשבת, משום דתענית ת"ב נדחה מה"ת שמעלי"ע אסור להתענות מה"ת לכן סבר הואיל ונדחה ידחה, אבל שאר צומות דהתענית הוא רק ביום ומותר מה"ת להתענות בשבת ולא נדחה תעניתו ד"ת וכך מתענין למחר. ונראה דזה הטעם שהביא הב"י בשם האבודרהם... משום דתענית יום לבד אינו אסור ד"ת ולכן היו יכולים להתענות בשבת.

תשובה # 2) רק בשאר הצומות יכול "לקיים" את התענית ביום אזור

מנחת חינוך (מצוה ש"א) ... - דד' הצומות הללו מדברי קבלה אין נקבע להם יום מיוחד... רק הדברי קבלה הוא על אלו החדשים דבטבת ותמוז ואב ותשרי מחויבים להתענות בהם יום אחד אבל לא נתייחד יום מיוחד... וראיה לדבר דבפסוק אינו מבואר איזה יום כלל רק צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי דהיינו החדשים...

גבורת יצחק (חנוכה ופורים מ"ט) **בשם הגרי"ז** - ... דדוקא שאר הצומות אינם דוחים את השבת כיון דשייך בהם תירוצו של המנ"ח, משא"כ ב'י בטבת שנא' בו "בעצם היום הזה".

תשובה # 3) שונה תזילת אכילות על הזורבן בנוגע לשבת דווקא

סנהדרין צ"ו עמוד ב'

אמר רבא: טעין תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר לנבזראדן - כולהו בלעתניהו חד דשא דירושלם, שנאמר +תהלים ע"ד+ פתוחיה יחד בכשיל וכילפת יהלמון, **בעי למיהדר, אמר: מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנהריב.** נפקא קלא ואמר: שוור בר שוור. נבזראדן, שוור, דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי.... דרכו ביה מן שמיא, שנאמר +איכה א'+ גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. קא זיחא דעתיה....

סידור חת"ס על סליחות י' בטבת

<p>י"ו, כי צעון חילול שבת סמך מלך צבל וזכר צעון שילכוד ירושלים, דכי היכי דהמענג שבת נותנים לו נחלה צלו מזרים כך המחלל שבת נותנים מזרים ומזירים צלו נחלה.</p>	<p>מעם למה גזי' צענת אס' הו' הפער שחול צענת הו' למים צו ציום כי כתיב צענת היום סמך מלך צבל על ירושלים היינו שבת שנקרא טיזמו של</p>
--	--

תשובה # 4) איסור תענית בשבת - על העבר, לא על ההווה

ספר תפארת תורה (ט"ו)¹ - דמזה דכתיב "בעצם היום הזה" לומדים דחלוק כל יסוד תענית ד'י בטבת משאר תעניות ציבור.. דכל התעניות עיקר גזרת תענית היה להתענות על המאורע של כל אחד ואחד, אבל י' בטבת המאורע של סמך מלך בבל, עדיין אין זה לעצמו מאורע שצריך להצטער עליו כמו בשאר השלש צומות, שאינו דומה להם, וכגון שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר, זה לעצמו צרה גדולה... והיינו שכל אלו הם מאורעות שראויים לעצמן לגזור עליהם תענית. משא"כ י' בטבת מה שסמך מלך בבל, הרי אם היה מתבטל המצור אחר זמן קצר, נמצא למפרע שלא קרה כלום, ורק אחר שהתברר שמאורע זה הוא היה תחילת החורבן, שהכל קרה אח"כ מסיבת המצור, וע"כ צריך להתענות עליו. וא"כ אין כאן חומרת המאורע עצמו, אלא חומרת היום, שמאותו יום התחילה ויצאה כל הצרה, ... וכן בענין י' בטבת, לא עצם המאורע חמור עלינו, אלא היום שבו התחיל כל מהלך החורבן. וא"כ לענין קביעות יום התענית, אם היינו דוחים את י' בטבת מפני השבת, לא היינו מתענין כלל, שכל המאורע בעיקרו הוא ענין היום, אבל כל הצומות עיקר התענית הוא על המאורע, וע"כ אין נפק"מ מתי צמים, אם ביום שקרה המאורע או ביום סמוך לו, שעכ"פ הצום מיוחד להמאורע.

¹ הרב הרב רב שמשון דוד פינקוס נולד בארצות הברית אב תש"ד - יב בניסן תשס"א, רב ודרשן ישראלי, יליד ארצות הברית, שהיה רב הקהילה החרדית באופקים. בצעירותו למד בניו יורק, בהמשך עלה לארץ ללמוד בישיבת בריסק אצל הרב יוסף דב סולובייצ'יק. לאחר נישואיו גר בבני ברק ואחר כך בתפרח. בתקופה זו היה מנהל רוחני בישיבת אופקים ומאוחר יותר נעשה ראש ישיבה בישיבת ירוחם. לבקשת הרב יעקב ישראל קנייבסקי והרב שך ובברכתם הוא עבר לגור באופקים וכיהן שם כרב מעל לעשרים שנה. כמו כן היה רב הקהילות היהודיות בצ'ילה וכן ביוהנסבורג. הרב פינקוס היה דרשן מקורי, רבות מדרשותיו הוקלטו, בגיל 56 נהרג הרב פינקוס בתאונת דרכים יחד עם רעייתו ובתם מרים בת ה-18. הם נקברו בהר המנוחות בירושלים.

בשנת אצל העניית חלום מותר להחפנות,
 דבשזיל פונג שיש לו שמצטל לרה העתידה
 לצוא עליו לא מעונה הוא, הילכך העניית
 ט"ב, דזכו רק על לרה שבערה לא דחו
 שנת, אצל העניית י' ענה זכו על צטול
 לרה העתידה פונג הוא, וכיח דחי שנת.
 [ת"מ ז' אדר].

עני"ף כי בלוחו יום שסמך מלך
 צבל למטה על ירושלים כמו כן ישבו צ"ד
 שלמעלה אלו מיימינים אלו משמאלים
 עד שנצרו המשמאלים ונחרצ הבית,
 וכה אין לך שנה שאין קלחה מרובה
 מהצדקה, וכל דור שלא נצמה בהמ"ק
 צימיו כאילו נחרצ צימיו, נמלא שכל
 שנה ושנה נחחדש חורבן חדש, וזכו צבל
 פעם כשמניט אוחו יום של עשרה בטבת,
 שהחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו
 כן צבל דור ודור, יושבין צ"ד שלמעלה
 וגורין החורבן של כל שנה ושנה, ודבר
 זה מרומז קלח בספר הקרנים, עיין
 בפירושו הנקרא דן ידן, בענין חודש
 טבת, וידוע דעל לרה שבערה כמו יום
 שמת צו אביו ואמו אין אנו מחפנין

יומא ט עמוד ב'

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים..... אבל מקדש שני, שהיו
 עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש
 עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא.

בית ישי לר' שלמה פישר, חלק הדרוש א/ל

...ואילו מכירת יוסף לא פירש באיזה יום היה ולולי דמסתפינא אמינא שהיה ביום עשרה בטבת, ...ואע"פ שאין ראייה
 לדבר, זכר לדבר איכא: כי חודש טבת חזלו גדי וגדי מסמל את חטא מכירת יוסף על שם הכתוב "וישחטו גדי עיזים"....